

Plaček, Miroslav; Procházka, Rudolf

Hrad Střílky

Archaeologia historica. 1984, vol. 9, iss. [1], pp. 167-178

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139498>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Hrad Střilky

Příspěvek k poznání moravské fortifikační architektury

MIROSLAV PLAČEK – RUDOLF PROCHÁZKA

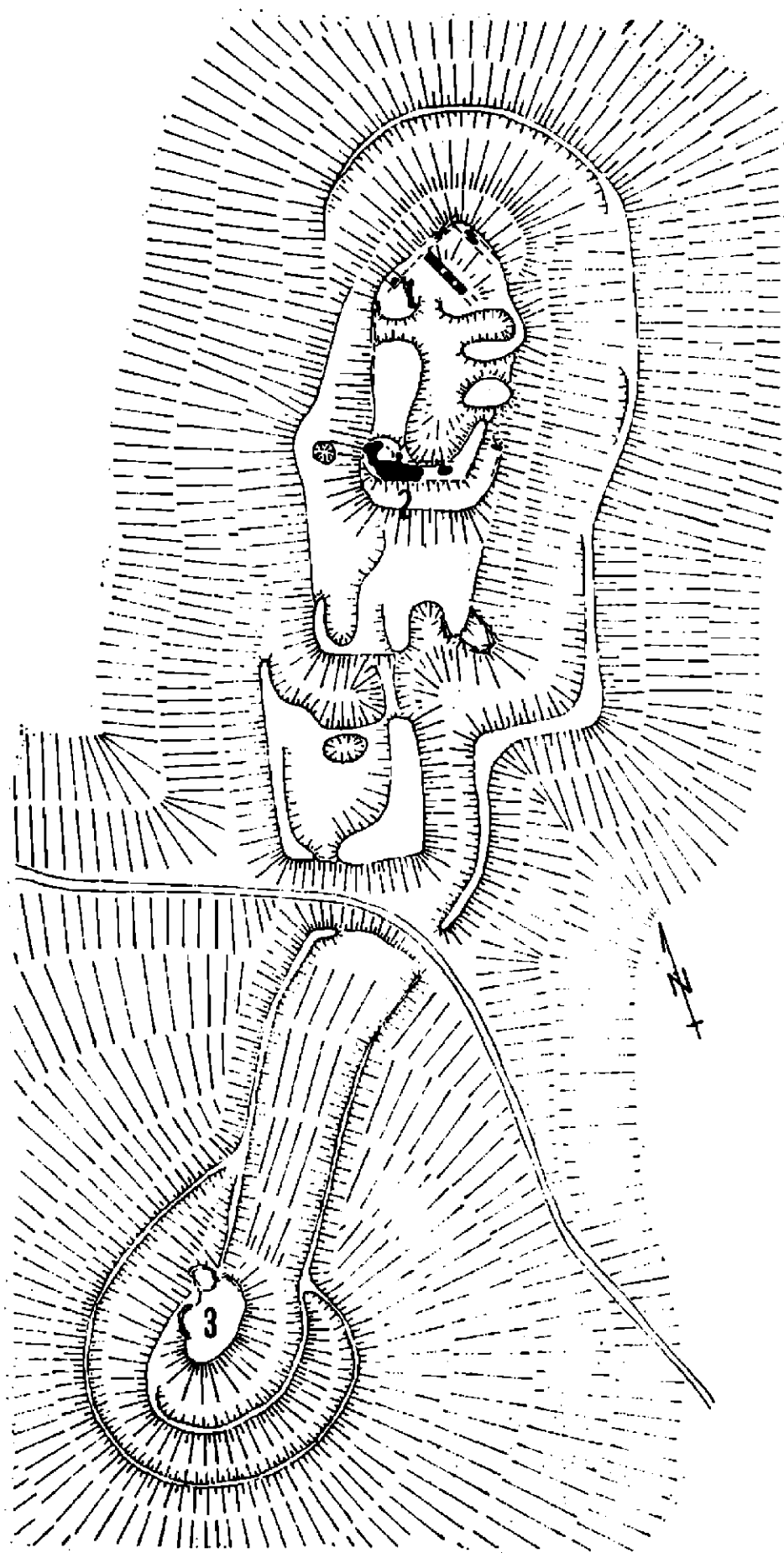
Ze tří hradních staveb v Chříbech byla dosud věnována pozornost Buchlovu a Cimburku a Střilky stály pouze na okraji zájmu (bližze jen Peřinka 1910, 342 až 349). Jak se však při zjišťovacím průzkumu ukázalo, patří hrad mezi typologicky nejzajímavější stavby toho druhu na Moravě.

Zbytky panského sídla se nacházejí v dnešním okrese Kroměříž na nevýrazné zalesněné ostrožně vybiňující severovýchodním směrem z hřebene s vrchem Hrad o nadmoř. výšce 552 m. Příjezdná cesta vedla od stejnojmenného městečka vzdáleného 1,5 km severozápadně a nyní prochází mělkým sedlem mezi hradním ostrohem a homolí Hradu. Sedlo bylo uměle prohloubeno v šijový příkop a materiálu bylo použito k terénním a fortifikačním úpravám předhradí. Základní dispoziční rozvržení zástavby ostrožny bylo dvoudílné. První část, takřka kvadrátní předhradí mělo vnější svahy rozšířené a zvýšené nasypáním a pokračovala jím cesta přes další příkop do druhé části. Zde lze rozlišit nižší, druhé předhradí a zvýšené jádro s relikty kamenné architektury. Nižší položený díl předstupuje před jádro v obdélném tvaru a na západní straně se sdružuje v parkán, kterým stoupala přístupová cesta k bráně v západním průčelí vnitřního hradu. Pod jeho jihozápadním nárožím je výrazná prohlubeň snad po studni nebo cisterně.

Vnitřní hrad měl tvar protaženého pětiúhelníka a na jeho obvodu jsou patrné zbytky zdiva. Čelní rovná část je zvýšená a tvoří ji amorfní zdivo masivní zdi. Po odhrábnutí humusu se na obou stranách objevil líc dovolující změřit šířku hradby – 3,9 m. Nejexponovanější jihozápadní nároží bylo tvořeno objektem oblého půdorysu, na první pohled snad válcovou věží o síle zdi 2,4 m a extrapolovaném průměru 8–8,5 m. Stavba se však nejeví jako zcela kruhová, je k čelní zdi přisazena zezadu, s ní svázána a vystupuje z ní v podobě válce zapuštěného do zdi. Neznáme horní ukončení tohoto útvaru a čelní hradby a proto nemůžeme rozhodnout, zda šlo o věžici, nebo štíhlou věž teprve nad korunou štítové zdi plně cylindrickou. V každém případě tato zvláštnost zasluhuje podrobnějšího rozboru.

Na opyši ostrožny v nejlépe chráněném místě stál palác. Jeho chátrání je dokladem progresivního mizení nekonzervovaných nemovitých památek. Před několika lety ještě zachovaná 1,5 m silná, 11 m dlouhá a 6–7 m vysoká vnitřní zeď se nedávno zřítla prakticky do základů. Vnitřní šířka paláce dosahovala asi 7 m, délka není zřetelná. Orientovaný terénní relikv navazující na budovu může být pozůstatkem kaple zmiňované r. 1481 (ZDO XII, č. 57). Hmota hradního jádra byla sepjata obvodovou zdí o síle nejméně 1,5 m alespoň podle zjištění na severozápadním okraji. Na jižní straně jsou před štítovou zdí patrné zbytky 5 m širokého parkánu. Celá ostrožna je navíc na méně příkré východní a severní straně obklopena valem a příkopem. Násep je v jihovýchodní části ještě 3,5 m vysoký, na severovýchodě přechází v pouhou bermu.

Vrchol návrší Hrad je vzdálen od čela hradního jádra pouze 200 m a převýšení činí 30 m. Proto nepřekvapuje, že byl zajištěn opevněním, aby na něm ne-

0 50m

Obr. 1. Hrad Střílky, okres Kroměříž: 1 amatérská sonda, 2 žitová řed s věží, 3 vysunutě opevnění.

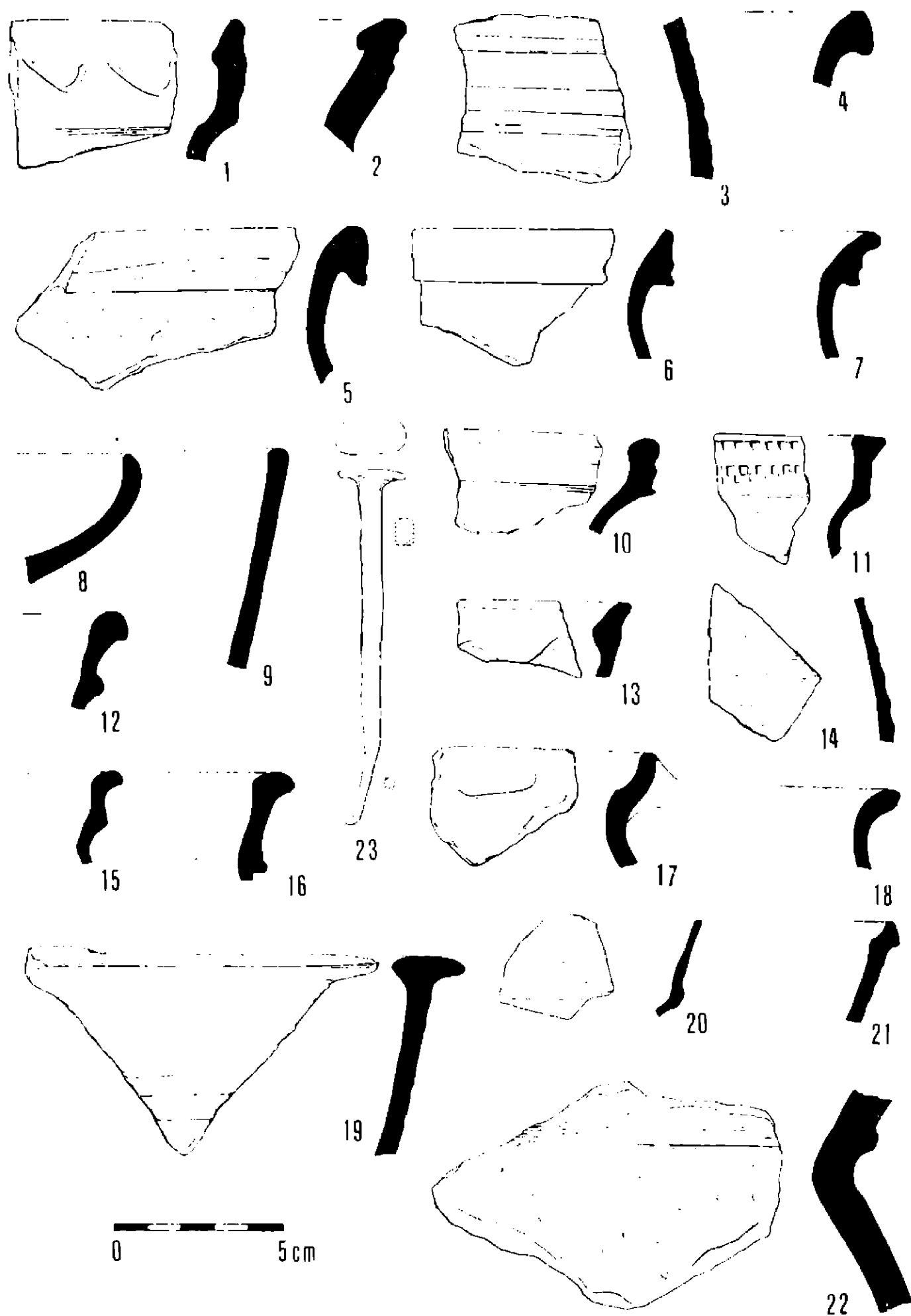
přítel nemohl instalovat obléhací techniku. Mimořádně pozoruhodný je ale způsob jeho výstavby. Vejčitý skalnatý pahorek byl s hradem spojen předhradím, koridorem o délce 105 m a šířce 17–22 m. Nahoře se kyjovitě rozšiřuje a na méně strmé straně jeho val uzavírá mezilehlý příkop. Další násep s příkopem obíhá vrcholovou část a napojuje se na val koridoru. Fortifikace je celkově vysunuta 116 m a obepíná kótu Hrad v okruhu 52 m. Po nedávném odlesnění je nyní jasně zřetelná. Vzhledem k připojení k vlastnímu hradu nemůže být pochyb o její obranné úloze, rozhodně není pozůstatkem obléhacích prací. Ač zástavba vrcholku není dnes již patrná, hojnost kamenné sutě ve vývratech nevyklučuje přítomnost zděného objektu.

Právě popsané opevnění má u nás pouze tři obdoby. Jednou je předsunutá fortifikace Libštejna (Durdík 1973, 142), druhou nedávno publikovaný objev J. Smetany a F. Gabriela (1982, 68) na hradě Kalichu, třetí známe ze Starého Jičina. V případě Libštejna jde o nevelký předsunutý objekt o průměru 15 m a koridor o šířce pouze 4 m má příkopovitý charakter, u Kalicha opevnění vybíhá vstříc nepříteli 86 m a jeho šířka činí 35 m. Starojičinské opevnění je štíhlý trojúhelník o výšce 45 m a základně 17 m za šíjovým příkopem ukončený dělovou baštou a půlkruhovým valem. Obě posledně uvedené fortifikace nemají v čelní části samostatně uzavřenou pevnůstku, ale tvoří jednotné těleso.

Všimněme si nyní počáteční etapy dějin hradu, přehledně zpracovaných F. V. Peřinkou a L. Hosákem (Peřinka 1910, 342–347, Hosák 1938, 393). První nepřímé zmínky představuje predikát Smila ze Střílek z papežské listiny z 30. 1. 1261 a ze známého falza hlásícího se sice k témuž roku, vzniklého však po polovině 14. stol., jímž tento feudál fixuje vizovickému klášteřu donaci rozsáhlých statků (CDB V/1, č. 263, 290). Smil je považován za jednoho z prvních členů rodu pišícího se později z Kunštátu (Novotný 1937, 295, 444, Konečný 1977, 229) a k letům 1255, 1256 se nazývá purkrabím brumovským (CDB I, č. 38, 70). Ač hrad ve Střílkách je výslovně uveden až r. 1321 (CDM VII/3, č. 205), musíme právě Smila považovat za zakladatele opevněného sídla. Vzniklo patrně těsně po polovině 13. stol., čemuž neodporují ani hmotné nálezy uvedené níže. Tehdy byla vybudována dvoudílná dispozice s oběma šíjovými příkopy, v jádře pak štítová zeď, obvodová hradba a asi též palác. Půlválcový objekt na jihozápadním nároží pak nahrazuje klasickou válcovou věž, ve 13. stol. tak běžnou. S největší pravděpodobností stála nad přístupovou cestou na nekryté straně útočníka.

Problematika štítových zdí byla u nás dosud spojována vesměs jen s jejich druhou vrstvou vznikající v 15. stol. v souvislosti s posilováním obrany proti rozvíjející se dělostřelbě. Známe je např. z Templštejna, Helfštejna, Bechyně, Tolštejna a dalších hradů (Antošová 1968, nestr., Menclová, Gardavský, Panoš 1961, 17, Menclová 1972/II, 331, 336). První vrstva ze 13. století byla uváděna nesměle jako našemu prostředí cizorodá a její příklady na Zubštejně a Českém Šternberku jsou natolik netypické, že je lze takto nazývat jen s výhradou. Na Zubštejně je štítová zeď velmi krátká, prochází jí průjezd a v patře je její odolnost zeslabena vestavěnou klenutou místností (Menclová 1965, nestr.), v Českém Šternberku je tvořena zesílenou stěnou obytné vûže (Menclová 1972 I, 302). Pomineme-li stále záhadné Ralsko, jsou prvním jasným zástupcem tohoto typu u nás právě Střílky. Další lokalitou s takovou fortifikací, známou autorům z dosud nepublikovaného zjišťovacího výzkumu, je Šenkenberk – Šimberk u Olbramkostela. Zahraniční analogie najdeme především v Porýní a středním Německu, nejbliže však leží rakouské hrady Senftenberk a Schlaining. Posledně uvedený má dokonce štítovou zeď ukončenou deformovanou válcovou věží stojící nad přístupem do hradu (Ebhardt 1939, 570). Měl však stavebník stříleckého hradu předpoklady k importu tohoto neobvyklého typu?

Smilův bratr Boček, kastelán znojemský (Novotný 1937, 444, 445) byl Pře-

Obr. 2. Hrad Střílky, okres Kroměříž. Keramika z povrchové vrstvy amatérské sondy.

Obr. 3. Nádvořní zeď paláce od jihu v roce 1968 (výška 6 m, délka 10 m). Foto M. Plaček.

Obr. 4. Zbytky paláce v roce 1982. Srovnání s předchozím snímkem dokládá intenzitu chátrání našich hradů. Foto M. Plaček.

myslem Otakarem II. po získání Rakouska pověřen správou Berneggu, po němž se také psal. Měl tedy úzké vztahy k rakouským zemím. S jeho poznatky se mohl Smil seznámit, pokud sám tyto kraje nenavštívil v rámci své aktivní účasti na tehdejších politickém dění (Novotný 1937, 241).

Další stavební vývoj hradu spočíval patrně jen v opravách a modernizacích, není vyloučena pozdější výstavba kaple. V této podobě hrad přečkal husitské války, a to zřejmě bez větších škod. Horší dopad měly pravděpodobně války uherské. Nedaleký Cimburk byl snad dobyt (Hurt, Svoboda 1940, 18) a nelze očekávat, že Střílky ohroženy nebyly; zničení ohněm by mohla indikovat požárová vrstva zjištěná v sondě na severozápadní straně hradu. Hrad však nebyl opuštěn a právě válečné zkušenosti vedly asi k výstavbě vysunutého opevnění popsaného výše.

Při opakovaných návštěvách lokality v dubnu a říjnu r. 1982 bylo konstatováno její narušování amatéry. Nepravidelný výkop na severozápadním okraji vnitřního hradu porušil druhotně přemístěnou kulturní vrstvu, spočívající na nejméně dvoumetrovém destrukčním závalu. Přitom neznámí kopáči obnažili vnitřní líc severní obvodové zdi přímo naproti paláci. Sondy jsme začistili do hloubky 2,3 m pod úroveň vnitřního terénu a rozšířili za účelem zjištění síly zdiva. Na rozdíl od vnitřního líce je však vnější porušen do hloubky nejméně 2,5 m. Bez rozsáhlejšího výzkumu nebylo možné zachytit celkovou mocnost zdiva, činila nejméně 1,5 m. Povrchová vrstva tmavě hnědé hlíny s keramikou o mocnosti do 0,50 m byla před narušením superponována alespoň na jihovýchodním okraji ještě mazanickým závalem v síle rovněž asi 0,50 m, pozorovaným ještě při prvním průzkumu lokality. Nižší suťové horizonty obsahovaly jen ojedinělé atypické střepy, většina keramických nálezů (asi 300 ks) pochází ze zmíněné hlinité vrstvy.

V získaném materiálu je možno rozlišit několik hlavních skupin. První představuje nevelké množství střepů pozdně hradištní keramiky, která je charakterizována především hrubší hlinitopísčitou hmotou nestejně vypálenou do hnědošedých odstínů. Typickým představitelem jsou vzhůru vytažené okraje hrnců, jejichž spodní hrana je zaoblená a vnější plocha zdobená obloučkovými vrypy a horizontálními rýhami (obr. 2:1, 2). Posledně uvedený dekor se vyskytuje také na fragmentech výdutí (obr. 2:3). Podskupina keramiky s obsahem tuhy je reprezentována dvěma vzhůru vytaženými okraji a několika zlomky výdutí zásobnic zdobených svazky vodorovných žlábků. Jde o typickou skladbu pozdně hradištní složky, v této podobě doprovázející vyspělou redukční hrnčinu ve 13., případně ještě na počátku 14. stol. na východní Moravě. Nejblíže analogie najdeme v době datovaných celcích z výzkumů v Uherském Hradišti a ve Starém Městě (předběžně Snášil-Procházka 1982, 53, Procházka, v tisku a). Nápadným znakem značné části vzhůru vytažených (tímsových) okrajů v této oblasti je právě oblá modelace spodní části a výrazně šikmé seřiznutí horní hrany. Obdobnou keramiku najdeme i v regionech širšího Brněnska a na severní Moravě, zde však s daleko vyšším podílem tuhy v surovině (Měřínský 1976, 112–114, Procházka-Štrof 1983, 51–55, Goš 1977, Michna 1980, 165–175).

Nejpočetněji je v nálezovém souboru zastoupena vyvinutá redukční hrnčina ze středně zrnitého materiálu jen s ojedinělými šupinkami slídy, šedě vypálená. Sestává převážně z fragmentů hrnců, dále pak džbánů, mís, zvonovitých pokliček, ojediněle i konvice a nálevky. Dna nádob nesou stopy podsýpky, technologii výroby, nálepkovou techniku a obtáčení, prozrazuje zvlnění vnitřního povrchu spodních částí výdutí nádob.

Morfologie tohoto zboží se neliší v hlavních rysech od obdobné keramiky 2. pol. 13.–14. stol. v širším jihomoravském prostředí. Mezi okraji hrnců převažují vně vyhnuté, nejčastěji svíse či šikmo seřiznuté a zdobené většinou dvěma vodorovnými žlábků, často dosti hluboko zařiznutými (obr. 2:5–7). Jejich početné za-

stoupení vzhledem k ostatním variantám tohoto typu bez výzdoby je patrně regionálním rysem, alespoň ve srovnání s některými známými soudobými lokalitami (Uherské Hradiště, Snášil-Procházka 1982, 53, Koválov – „Kulatý kopec“, Unger 1981b, 317–320, Bystřec, Nekuda 1976, 47–61, Belcredi-Nekuda 1983, 49–58 apod.). Podstatně méně jsou zastoupeny okraje náležející pozdním variantám typu vzhůru vytaženého (nepravá okruží), rovněž vně zdobené žlábků, vlnicí i drobnými otisky radélka (obr. 2:10, 11, 13). Jejich zastoupení směrem na jih Moravy slábne, jak ukazuje např. nálezový sortiment ze ZSO u Šakvic (Unger 1981a, 72), ZSO Teplany u Vranovic (týž 1980, 385) či Pfaffenschlagu (Nekuda 1975, 97). V regionech hraničících se severní Moravou se vyskytují hojněji, byť oproti předchozímu typu jsou rovněž v menšině, jak vidíme např. v Uherském Hradišti (Procházka, v tisku a) nebo na ZSO Bystřec u Jedovnic (Nekuda 1976, 47). Plece především hrncovitých nádob nesou vodorovné žlábkování (obr. 2:14), podstatně vzácněji výzdobu ozubeným kolečkem, ojediněle i vícenásobnou vlnicí. Užití ozubeného kolečka v průběhu 13. a 14. stol. na Moravě má kolísavou frekvenci, na Uherskohradištsku se prosazuje poněkud výrazněji až na sklonku 13. stol. Ojedinělé okraje džbánů jsou nálevkovitě rozevřené a zaoblené (obr. 2:9), ucha chybí, což je dáno neúplností souboru. Z dalších nádob lze uvést dva okraje mísovitě nálevky, v jednom případě s výzdobou jednoduchou vlnicí na vnitřní ploše, dále pak drobný poškozený zlomek okraje snad z konvice a fragment miskovitěho kahanu se zataženým ústím (obr. 2:8). Nálezů nálevek v poslední době přibývá (např. ZSO u Šakvic, Bystřec, Unger 1981a, 74, 75, Belcredi-Nekuda 1983, 50, 53, Uherské Hradiště, Procházka, v tisku a).

Poslední, nepřilíš početnou kolekci tvoří keramika ze závěrečné fáze existence hradu, zahrnující několik podskupin. Nejčetnější je redukční hrncina šedého zabarvení, technologicky navazující na předchozí. Zahrnuje zlomky hrnců, hrnků s uchem, mís. Některé okraje hrnců jsou formovány ve tvaru pravého okruží (obr. 2:16), jejichž nejbližší analogie přesněji datované do 2. pol. 15. stol. najdeme v Uherském Hradišti (dosud nepubl.) a v Uherském Brodě (Procházka, v tisku b). Zatímco na severní Moravě nastupuje tento typ hojněji již ve 2. pol. 14. stol. (Goš 1980, 372), v 15. stol. se s nimi setkáváme na východní Moravě i širším Brněnsku (Konečný-Merta 1976, 235, 246, 248), zatím ojediněle i jižněji (Týnec, Nekuda-Unger 1981, 293). Třeba podotknout, že na první pohled je pravé okruží v některých případech těžko odlišitelné od vyspělého vzhůru vytaženého okraje, nicméně technologický rozdíl by měl být respektován i v terminologii (Nekuda-Reichertová 1968, 66). Nepravé okruží přežívá ve změněném tvaru i v 15. stol., zvláště u džbánů (obr. 2:15).

Další typ okrajů hrncovitých nádob zahrnují exempláře prostě vyhnuté a zaoblené (obr. 2:18), u hrnků s uchem kalichovitě vytažené (obr. 2:17). Okraje kónických mís jsou rozšířené a vně protažené (obr. 2:19), někdy i dovnitř odsazené na rozdíl od rozšířených a rovně seříznutých variant ze 13. a 14. stol. Výčet uzavírají fragmenty den se stopami odříznutí, patrně sem náleží i část výdutí zdobených žlábkováním.

Nepolévanou keramiku oxidačně pálenou zahrnuje jediný zlomek okraje zvonovité poklice. Oboustrannou hnědou glazuru nesou ojedinělé fragmenty výdutí i okrajů pánvi a džbánu (obr. 2:20, 21), jejichž nástřepí charakterizuje jemná struktura a okrové zbarvení.

Tzv. loštická keramika zahrnuje především zlomky hrubých hrncovitých nádob s okrajem patrně ve tvaru okruží (obr. 2:22), které se zdají být přinejmenším v severních částech jižní Moravy typickou složkou nálezů z hradů (např. Doubravice, Procházka-Plaček, v tisku, ale i Týnec, Nekuda-Unger 1981, 290, 293) nehledě k sídlištím se zachyceným výrobním zařízením (Konůvky, Šaurová 1980, 101 až

Obr. 5. Polozasypaný portál paláce hradu. Foto M. Plaček.

Obr. 6. Zbytek půlválcové věžice od východu. Foto M. Plaček.

Obr. 7. Odlesněný skalnatý pahorek vysunutého opevnění od severozápadu. Foto M. Plaček.

Obr. 8. Relikty půlválcové věžice (vlevo) a štitové zdi od západu. Foto M. Plaček.

107). Na ploše vnitřního hradu již mimo sondu byl nalezen zlomek ucha loštického poháru typu II A či II B, které Z. Měřinský datuje do 2. pol. 15.–1. pol. 16. stol. (Měřinský 1969, 93–101).

Z povrchové vrstvy sondy pochází také jediný železný předmět, hřeb křídlového typu (obr. 2:23; Nekuda 1978, 25, 26).

Rovněž na svazích vyvýšeného jádra vysunutého opevnění jsme nasbírali velké množství zlomků keramiky. Převážně jde o tenkostěnnou redukční hrncinu, analogickou nejmladší skupině ze sondy ve vnitřním hradu. Vyskytly se zde okraje hrnce a džbánů (obr. 2:12, 15), zvonovité poklice, zlomky den a většinou nezdobených výduti. Jediný fragment oxidačně vypálený náleží nezdobené výduti blíže neurčitelné nádoby. Nálezy tedy vcelku potvrzují předběžné datování fortifikace do doby po uherských válkách.

Keramický soubor ze stříleckého hradu tedy vcelku neodporuje historickým závěrům, jeho vypovídací schopnost je samozřejmě omezená. Důležitá je přítomnost pozdně hradištní složky, která potvrzuje existenci lokality již ve 2. pol. 13. stol., dále pak absence většího množství hrnciny datovatelné do pokročilejšího 16. stol., která se běžně nachází na blízkém Cimburku.

Vývoj feudální držby příslušející k hradu probíhal ve třech etapách. Za Smila ze Střílek šlo o rozlehlou državu, což lze nepřímo odvodit z pravého jádra již zmíněného falza z počátku 2. pol. 14. stol. (Šebánek 1959/1961). Donace se týkala většinou statků vzdálenějších, přítomnost blízkých Cetechovic v listině svědčí pro naši domněnku.

Smrt bezdětného Smila znamenala nejen zánik této šlechtické državy patrně odúmrtí, ale také podstatnou redukci vlastního stříleckého panství na pouhou ves Střílky s příslušenstvím. Ještě za krále Jana Lucemburského a Jindřicha z Lipé k němu příslušely také Koryčany (CDM VII, 812), po vzniku Cimburka přecházejí již k novému sídlu (ZDO I, č. 562, VII, č. 401). Přítomnost farního kostela ve Střílkách, uváděného pravděpodobně již r. 1358 (ZDO I, č. 562) a určitě r. 1396 (CDM XII, 277) sahá patrně již do staršího období a naznačuje větší rozsah původního panství.

Zdá se, že rozsah hradního příslušenství přetrval v nezměněné podobě vládu pánů z Cimburka, Ondřeje z Nechvalina, markraběte Jošta, Hechtů z Rosic i krále Zikmunda (Peřinka 1910, 345, 346, Hlosák 1938, 393). Změnu pozorujeme až po husitských válkách, když se Střílky dostávají do rukou Bitovských z Lichtenburka (uvádění 1460–1481, Peřinka 1910, tamtéž). Prodejní smlouva z r. 1481 již uvádí 3 celé vsi, kostelní patronát ve dvou dalších a konečně tři osady pusté, Olšovec, Strabišov a Lnénik (ZDO XII, č. 57). V tomto rozsahu se asi država dožila zániku hradu, neboť r. 1481 ještě stál a teprve r. 1542 se uvádí jako pustý (Peřinka, Hlosák, tamtéž).

Dosavadní stav našich znalostí nedovoluje rozhodnout, kdy vznikly vsi Strabišov (1377–1464, 1481 zaniklý) a Olšovec (1481 pustý), které ležely spolu s Bralovou (pustá 1578) v blízkosti Střílek (Nekuda 1961, 73, 67, 90). Snad patřily k původnímu dominiu, čemuž neodporuje ani jejich toponymie hlásící se do 13. stol., a později přešly dočasně na jiné majitele.

Vše uvedené svědčí o tom, že střílecký hrad, přestože se zachoval v nepatrných zbytcích, byl neprávem opomíjen. Štítovou zdí a rozsáhlým vysunutým opevněním se bezesporu řadí mezi nejoriginálnější fortifikační architektury, získaný keramický celek pak doplňuje naše znalosti o středověké keramice na Moravě. Eventuální další výzkum zříceniny by měl být prováděn v těsné souvislosti se studiem regionálního sídlištního vývoje, k čemuž přímo podněcuje trojice zaniklých vsí v blízkém okolí.

Literatura

- Antošová, D. 1968: *Templštejn, Brno*.
- Belcredi, L.–Nekuda, V. 1983: *Pokračování výzkumu na ZSO Bystřec u Jedovnic, okres Blansko, ČMM LXVIII, 43–59.*
- CDB V/1: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, ed. J. Šebánek, S. Dušková, Brno 1974.
- CDM VII/3, XII: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, ed. V. Brandl, Brünn 1864, 1890.
- Durdík, T. 1973: *Předsunutá bašty českého vrcholně středověkého hradu, HG 10, 139–149.*
- Ebhardt, B. 1939: *Der Wehrbau Europas im Mittelalter I*, Berlin.
- Goš, V. 1977: *Slovanská keramika 10.–13. stol. na severní Moravě, VVM XXIX, 291–302.*
- Týž, 1980: *Keramika z doby husitské na severní Moravě, AH 5, 369–374.*
- Hosák, L. 1938: *Historický místopis země moravskoslezské*, Praha.
- Hurt, R.–Svoboda, K. 1940: *Hrad Cimburk u Koryčan, Přešov.*
- Konečný, L. 1977: *Dosavadní výsledky archeologického průzkumu hradu Obřan u Brna, AH 2, 229–237.*
- Konečný, L.–Merta, J. 1976: *Zjišťovací průzkum středověkých fortifikací v okolí Nového hradu u Adamova, AH 1, 231–250.*
- Menclová, D. 1961: *Zubštejn, Brno.*
- Táž, 1972: *České hrady I, II, Praha.*
- Menclová, D.–Gardavský, Z.–Panoš, V. 1961: *Helfštejn. Státní hrad a památky v okolí, Praha.*
- Měřinský, Z. 1969: *Přehled typů loštické keramiky, jejich vývoj a datování, VVM XXI, 89–105.*
- Týž, 1976: *Zaniklé středověké osady na panství kláštera oslavanského, AH 1, 109–119.*
- Michna, P. 1980: *Dvě sídlištní stavby z počátku lokačního Uničova, VVM XXXII, 161–182.*
- Nekuda, V. 1961: *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu, Brno.*
- Týž, 1975: *Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic, Brno.*
- Týž, 1976: *Zaniklá středověká osada Bystřec, okres Blansko, ČMM LXI, 39–61.*
- Týž, 1978: *Stavební kování z feudálního sídla ve Mstěnicích, ČMM LXIII, 25–54.*
- Nekuda, V.–Reichertová, K. 1968: *Středověká keramika v Čechách a na Moravě, Brno.*
- Nekuda, V.–Unger, J. 1981: *Hrádky a tvrze na Moravě, Brno.*
- Novotný, V. 1937: *České dějiny I/4, Praha.*
- Peřinka, F. V. 1910: *Zdounecký okres. Vlastivěda moravská, Brno.*
- Procházka, R., v tisku a: *Pozdně hradištní keramika v některých moravských regionech, AR.*
- Týž, v tisku b: *Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu v Uherském Brodě v roce 1982, Studia comeniana et historica.*
- Procházka, R.–Plaček, M., v tisku: *Hrad Doubravice a jeho panství, Sborník okresního muzea v Blansku.*
- Procházka, R.–Štof, A. 1983: *Příspěvek k osídlení Bořitova a Černé Hory na Blanensku, VVM XXXV, 46–57.*
- Smetana, J.–Gabriel, I. 1982: *K otázkám datování, typu a funkce hradu Kalicha u Litoměřic, Folia historica bohemia 4, 49–78.*
- Snášil, R.–Procházka, R. 1982: *Výzkumy v Uherském Hradišti v roce 1980 (okr. Uherské Hradiště), PV 1980, 52–55.*
- Šaurová, D. 1980: *Výrobní zařízení na keramiku v Konůvkách, Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami, Brno, 101–112.*
- Šebánek J., 1959/1961: *Vizovická listina Smila ze Střílek v r. 1261 jako historický pramen především k otázce osídlení na Valašsku, Valašsko VIII, 29–39.*
- Unger J., 1980: *Keramika z přelomu 14. a 15. století z venkovského prostředí jižní Moravy, AH 5, 383–387.*
- Týž, 1981a: *Hradištní a středověká osada u Šakvic, okr. Břeclav, AR XXX III, 55–86.*
- Týž, 1981b: *Nálezy z objektu datovaného minci na tvrzišti „Kulatý kopeček“ u Žabčic (okr. Brno-venkov), AH 6, 315–323.*
- ZDO: *Die Landtafel des Markgrafthums Mähren, Olmützer Cuda*, ed. P. Ritter v. Chlumecký, J. Chytil, C. Demuth, A. R. v. Wolfskron, Brünn 1856; *Moravské zemské desky, kraj olomoucký*, ed. F. Matějek, Brno 1947.

Zusammenfassung

Burg Střilky

Ein Beitrag zur Erkenntnis der mährischen Befestigungsarchitektur

Die Überreste der Burg Střilky liegen im heutigen Bezirk Kroměříž auf einem bewaldeten Bergausläufer 1,5 km nordwestlich von der gleichnamigen Gemeinde. Die zweiteilige Baudisposition besteht aus einer fast quadratischen Vorburg und der über eine weitere angeschlossenen Vorburg verfügende Innenburg. Im eigentlichen Kern des gedehnt fünfeckigen Grundrisses kann man eine 3,9 m starke frontale Schildmauer mit angemauertem zylindrischen Turm am Südwestende, eine mindestens 1,5 m starke Umfangmauer und einen Palast auf dem Bergausläufer unterscheiden, der offenbar mit einer angebauten Kapelle ausgestattet war. Außen wird diese Bauformation an der Ost- und Nordseite von Wall und Graben umzogen (Abb. 1).

Die Schildmauer gehört zum ältesten Horizont dieses Befestigungstyps in den Böhmisches Ländern und man kann ihre Entstehung mit dem Aufbau der Burg nach der Mitte des 13. Jahrhunderts verbinden, den Smil ze Střilek vorgenommen hat. Aus Mähren ist für diese Periode nur eine einzige Analogie (Šimberk) bekannt, man kann jedoch Zusammenhänge mit der österreichischen Donauniederung in Betracht ziehen, wo ähnliche Bauten auf den Burgen Senftenberg und Schlainig zu finden sind.

In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, nach den Ungarischen Kriegen, kommt es wahrscheinlich zum Ausbau einer umfangreichen, auf die nahe Kote „Hrad“ vorgeschobenen Wallbefestigung, welche den älteren Teil des Sitzes überragt. Diese besondere Variante einer vorgeschobenen Befestigung findet man nur an drei böhmischen und mährischen Lokalitäten (Libštejn, Kalich, Starý Jičín). Kurze Zeit danach ist Burg Střilky untergegangen und wird im Jahr 1542 als wüst bezeichnet.

Die aus der Amateursonde am Nordwestrand des Burgkerns stammenden vorwiegend keramischen Funde kommen aus einer sekundär verlagerten Schicht und besitzen bloß begrenzten Aussagewert. Im ganzen lassen sich folgende Komponenten unterscheiden: eine spätburgwallzeitliche Komponente mit Grafitanteil in manchen Fragmenten aus dem 13. Jahrhundert (Abb. 2: 1–2), weiters reife Reduktionskeramik der 2. Hälfte des 13.–14. Jahrhunderts (Abb. 2: 4–11, 13, 14) und des fortgeschrittenen 15. Jahrhunderts (Abb. 2: 16–22). Die zuletzt genannte Komponente befindet sich ausschließlich an den Hängen der vorgeschobenen Befestigung (Abb. 2: 12, 15). Die Funde fallen in den Rahmen der Daten schriftlicher Quellen.

Zur Burg gehörte in der Gründungszeit offenbar eine ausgedehnte Herrschaft, wie die Schenkungsurkunde des Smil ze Střilek aus dem Jahr 1261 andeutet. Im 14. Jahrhundert reduzierte sich das Besitztum auf ein einziges Dorf, um sich dann nach den Hussitenkriegen unter den Herren Bitovští z Lichtenburka wieder zu erweitern. In dieser Form überdauerte die Herrschaft den Untergang des befestigten Sitzes an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert.

Texte zu den Abbildungen:

- Abb. 1. Burg Střilky, Bez. Kroměříž: 1 Amateursonde, 2 Schildmauer mit Turm, 3 vorgeschobene Befestigung.
- Abb. 2. Burg Střilky, Bez. Kroměříž, Keramik aus der Oberflächenschicht der Amateursonde.
- Abb. 3. Hofmauer des Palastes von Süden im Jahr 1968 (Höhe 6 m, Länge 10 m). Foto M. Plaček.
- Abb. 4. Reste des Palastes aus dem Jahr 1982. Der Vergleich mit der unter 3 genannten Aufnahme belegt die Intensität des Verfallens unserer Burgen. Foto M. Plaček.
- Abb. 5. Halbverschüttetes Portal des Burgpalastes. Foto M. Plaček.
- Abb. 6. Rest des halbzyklindrischen Turms von Osten. Foto M. Plaček.
- Abb. 7. Entwaldeter felsiger Bergvorsprung der vorgeschobenen Befestigung von Nordwesten. Foto M. Plaček.
- Abb. 8. Relikte des halbzyklindrischen Turms (links) und der Schildmauer von Westen. Foto M. Plaček.